

מורים על ניסיונותיהם הראשונים

ספר הערים ובין סדר הלמודים בבתי ספר המושבות, ואך למוד לשון עברית תהיה כיוצאת מן הכלל הזה, כי את השפה הזאת צריכים כל התלמידים הן בערים והן במושבות ללמוד בכל תוקף ועז ולעשותה שגורה בפי כל הדור החדש ולשימה לשפה מדברת בכל ארץ ישראל. -

... האדון גרוזובסקי הציע, כי במחלקות הראשונות הנמוכות, של בתי הספר ילמד רק עברית, ובכך לא יהיה כל הפרש בהפרגורם בשני מיני בתי הספר הנזכרים. והיה בגמור בן המושבה את חוק למודו בבית ספרו בהיותו, למשל, בן שלש עשרה ויצא לעבודתו ועזר לאביו בשדה ובכרם, ורק המצוינים מהם, או אלה אשר מבנה גיתם לא יתנם להיות לאכרים יוסיפו לשקוד על דלתות בתי הלמוד. ובן העיר יבא בעת ההיא למחלקות הגבוהות אשר בהן ילמד את הדברים הנחוצים לו בתור בן עיר, ובוה נקל מעליו גם עול גדול בעבודת הלמוד, כי אחרי שכבר ידע היטב את שפת אבותיו ילמד על נקלה את יתר השפות ויסודי החכמות ויקריב כל זמנו לזה.

“חסרים לנו שמות רבים”

זכרון דברי האספה הרביעית

להמורים העוסקים בחנוך ילדי בני ישראל. יום האספה אור ליד שבט אלף תתכ"ג לחרבן הנאספים היו: האדונים מ. לויבמן, ישר. בילקינד, ד. יודילוביץ, י. גרוזובסקי, א. הורביץ, ב. חומה, א. גורדון, ש. פ. רחן וא. ספיר. - וראש האספה היה האדון לויבמן. ... ויעיר האדון גורדון הערה גדולה על שני הלמודים האלה: התלמוד וחכמות הכלליות, לאמור: ללמוד גמרא בבית הספר זה דבר היוצא מכלל הלמודים, כי לפי דעתי מי שיחפץ ללמד לבנו גמרא ילמדוהו בביתו, כי

בספר זכרון דברים

ל-אספת המורים בארץ-ישראל

נוסדה בתשעה עשר לחודש השמיני בשנת האלף ושמונה מאות וכ"ג לגלותנו פה ראשון-לציון

א

זכרון דברי האספה הראשונה להמורים העוסקים בחנוך ילדי בני ישראל, ביום הששי י"ט חשון א'תתכ"ג לחרבן ירושלים.

אל האספה הזאת באו:

כבוד האדון מ. לויבמן, משגיח על בתי הספר במושבות נגב ארץ ישראל אשר תחת חסות הנדיב.

ד. יודלוביץ, מורה בבית הספר בראשון-לציון.

ש. רוזן, מורה בבית הספר בראשון-לציון.

י. בילקינד, ראש בית הספר לילדי בני ישראל ביפו.

י. גרוזובסקי, מורה בית הספר לילדי בני ישראל ביפו.

ב. חומה, ראש המורים בבית הספר בעקרון היא "מוכרת בתיה". -

‘שפה מדברת בכל ארץ ישראל’

והאדון בילקינד העיר... המורים בארץ ישראל המה לא רק כהני ההשכלה כי אם גם כהני העבודה. יש אשר המורה צריך להעיר את לב הילד אך להשכלה ולהלהיב את לבו לתורה ולתעודה, ויש אשר על המורה לכבות את רוח ההתמשכלות ולשאת את תשוקת העבודה וחיי האכר על שפתיו כל היום. המעמד הראשון הוא בעיר, והאחרון הוא בכפר. וע"כ יש הפרש בין סדר הלמודים בבתי

אל השוק, אל המסחר, אל בית העם ואל דרך החיים, והמקום הזה הוא בית הספר... אבל אם גם בבית הזה נגביל זכויותיה, נברית בעדה דלתות, נציב לה גבולים, המדעים נרחיק ממנה, מפני הדבור נפחד, ונרא לדבר במהירות, אולי תפליט שפתנו איזה שגיאות הלשון, אזי לשוא כל עמלנו, והתהיה בל נחיה אותה!

ויסיף האדון חומה לאמר: אם רק ישימו המורים לב ובכל עוז ישתדלו גם כן להמציא המלים והמבטאים הנכונים להסביר לנו את כל הדברים בעברית. ולמופת לנו למוד התלמוד בשפה ארמית אשר כמורה כתלמיד לא ידעו אותו ואך ההרגל עושה את שלו והכל מובן.

ויענה האדון ליובמן ויאמר: אין כל צורך לגור הרבה מפני קושי ההסברה, הן אנחנו מתחילים עם קטנים ללמד את תרגום כל הלשון בראשונה בורגן, יען כי בראשונה עוד לא ידע הילד כל לשון אך זרגן; ואנחנו מצליחים להביניהו באופן כזה את כונת כל ענין וענין אשר אנחנו חפצים להכניס בלבו לכל פרטיו, ולאט לאט תהיה לו שפת עברית מובנה, וגם המורים בעצמם מתרגלים יותר ויותר ומתחילים אח"כ לבטא בלשון הזאת לפני הילד מצפוני כונת כל ענין וענין, והוא מבין כבר את הדבר על בוריו; ואם לקטנים כך, לגדולים על אחת כמה וכמה, כי יהיה ביכלתנו לבאר ולהסביר כל דבר כמשפט על בוריו; ואם באמת יחסר לנו איזה מבטא, אזי ישתמשו בכל לשון שישמע הילד בכל גוניה הדקים; והמלה שעמל עליה המורה לקבוע אותה ל"שם" לאיזה עצם, בודאי ידע איך לבארה לפני תלמידיו. הנסיון יביאנו אל המטרה.

וישיב האדון גורדון לאמר: בנוגע לדבריו האדון ליובמן האחרונים אעיר את אונן, כי אמנם בעת כותב המורה המחבר את השמות ויצרו את המלות החדשות נקל לו להבינם ברחבה, כי יש לו זמן להתבונן עליהם, ואם יאמר לבארים לאחרים ע"י מאמר כתוב ג"כ אפשר ונקל לו; אבל בעת דברנו קשה עלינו

זה אינו מתעודת בתי הספר. וגם החכמות הכלליות לא נוכל להכניסם בבתי הספר בלשון עברית כי אם בלשונות החיים, יען כי חסרים לנו שמות רבים על כל חכמות הכמיה והטבע ועוד; וגם עוד דבר, שהמורה בעצמו אינו מורגל בלשון עבר בדבור, ואם לא יספיק הדבור אשר בפיו לבאר לתלמידיו בלשון רחבה כל דבר חכמה וחכמה, אזי לא תבא החכמה בלב התלמיד בשלמותה, כי אם ברעיונות מקוטעים. ע"כ עלינו לפי דעתי ללמוד בעברית רק הלשון אך לא החכמות; את המדעים נלמד באיזו לשון חיה שתהיה אשר בה ספרים רבים לתכלית זו.

"מפני הדבור נפחד"

ויען האדון גורובסקי לאמר: אם ילמוד הילד את הידיעות בלשון אחרת לא בעברית, אזי לא ידע לדבר בלשונו, כמו אנחנו שלמדנו עברית היטב ולדבר בה לא ידענו ועד היום קשה לנו. וזה כל חפצנו היום לשים את דבור השפה בפי הילדים ולהחיותה, ובנוגע להספרים והשמות הקונים למדעים החסרים, אל נא נדאג יותר מדי ואל נבטל בשביל זה את עניינינו; הצורך יבאר לנו את כל הספרים האלה והשמות הנצרכים.

ויקם ד. יודילוביץ ויאמר: הרעיון אשר קם עתה בישראל ונשרש בלב רבים מעמנו להחיות את לשון עברית העתיקה ולעשותה לשפה מדברת, ראוי והגון עתה להתבונן אליו במקום הזה ביתר שאת: כיום הזה אין לישראל לא בתי משפט, בתי עם וממשלה, לא שוק וברוזה עברים, לא ארץ ולא מקום מסחר על כדור הארץ אשר נוכל להראות עליו, כי שמה נשתמש ונתפתח ונתמיד לדבר בעברית למען נתרגל בה כי תהיה בפינו ללשון מדברת. כל אלה אין לנו, ומקום לדבר בלשונו על פי הנסיון היומי אין לנו; ואך סינה קטנה אחת, מקום לא גדול אחד נשאר לנו, אשר בו התקוה, בו כל מבטחנו, כי ממנו תצא הלשון והיתה למדברת בפיות בני ישראל ובנותיו אשר המה יכלו להביאה אח"כ

והספרים ומפני העבודה הקשה להבין את תלמידיהם חכמות ומדעים אשר נחברו, או אך החלו להחבר בשפות הצעירות האלה שהבאתי למשל. ועלה לא עלה על דעתם ללמד המדעים והחכמות בלשונות ורות אשר בעת ההיא כבר התפתחו דין, ועל כן עלה בידי כהני הלשונות ההן, כאשר עינינו ראות היום, לנקות מכל השמות הזרים לאט לאט אשר באו בהן בימי עניותן, להעמידן בשורה אחת עם יתר השפות החיות כיום הזה. ואנחנו נלך בעקבות החכמים המנוסים המתוקנים ההם והמוצלחים והמצליחים באמת ונגיע להמטרה הרצויה באופן היותר נעלה, והצלחנו גם אנו. והוכוחים בענין זה נגמרו.

“מאין אקח ספרים?”

ויהי בסובב דברי האספה לדבר ספרי הלמוד, וכל הנאספים הביטו איש בפני רעהו, וכל אחד כמו בוש להודות בפני אחיו כי שואל הוא לנפשו: “מאין אקח ספרים? איזה ספרים אציע? אים? איה מחבריהם? איה דברי הימים לישראל? איה דברי הימים לעמים בעברית בלשון ילדים? איה ד’הי לספרות ישראל בתכונת ספרי בית הספר? חשבון בעברית? איה מדע כללי? איה מדע ארץ ישראל לילדים בעברית כמשפט המדינה היום? איה ידיעת הטבע ותולדתה? איה? סוף דבר, איה ספר-התחלה פשוט לילדי מחלקת המתחילים, לשיחות קצרות ושמות לכל הדברים הנראים סביבם?”... ודממה חרישית סביב שלחן הנאספים, והמתבונן בעין חודרת יכול לראות את אלפי הרעיונות של סבל מחסור, של קנאה לעמים אחרים, של מלחמת היאוש והתקוה, של אמן לב וגעגועים כאחד, של צער אבות נאמנים הדואגים למחסור בניהם, צער של בנים נאמנים בהביטם בפני אמן השוכבת מתעלפת ואבריה החלו להתנועע אחרי הגישה לה מעט סמים טובים, ואך טרם עבר היאוש כי עוד המחלה חזקה; קצור הדבר: צער של מורים נאמנים לחנוך עמם ההרוס, שגמרו להקים תרבות חיה לילדי ישרון, ילדי העברים, צער של אנשים

מאד לעצב לבאר בלשון הזאת את הענין לכל דקות, אם לא ימצאון בראשונה ספרים מחוברים, כי בהם ילמדו המורים לתלמידיהם מן המוכן הכתוב בלשון ברורה ומבוארה היטב. ויען יודילוביץ: יפה הוא הרעיון, וטוב מאד היה לוא נוצרו הספרים בראשונה, אבל הנסיון של מהלך עניני התבל בכלל ועם ישראל בפרט הורנו כי ראשונה נוצר עם ישראל ואחר נתנה לעם על ידי אחד מבניו, התורה אשר תלמדהו דרכי חייו...

“הדבר הזה אפשר ואפשר”

אז יקום האדון הורביץ ויאמר: שלשה דברים חפצתי להעיר נגד דברי האדון גורדון, אבל בשנים כבר קדמוני המדברים הראשונים, והשלישי עוד נשאר לי, ועליו אעיר את אזני הנאספים: האדון גורדון מדבר לפי האפשר ודורש את היכולת לקיים, ולפי דעתו אם כי ראויים המדעים הכלליים להלמד בעברית, רק אין יכולת, ומן הנמנע לפי דעתו להוציא זה לפועל. והנה אנחנו מורי ילדי ארץ ישראל נוכל להעיד על פי הנסיונות שנתנסינו פה, כי הדבר הזה אפשר ואפשר. אנחנו מורי א”י מלמדים כתבי הקודש ומבארים בעברית, ואפילו תהלים; דברי שיר ומליצה הננו מפרשים לילדים בעברית ומבינים להם הדבר, והמה יודעים הכל בכל גוניו וצבעיו הדקים מן הדקים, ולכן ברור לנו כי גם החכמות וכל המדעים, כחשבון, דברי-הימים, מדע-הארצות לא ימנעו מהבין באר היטב.

אז יקום האדון ישראל בילקינד וישא מדברותיו לאמר: אדוני, אנכי אחתום את הוכוחים בדברים מעטים: זכרו אחי את מעמד שפת אשכנז בימי פרידריך הגדול, אשר הלשון ההיא היתה במדרגת נמוכה כזאת עד כי שפת המשכילים והמדעים היתה שפת צרפת, וגם ברוסיה הגדולה בימי פטר הגדול, מה היתה לשון רוסיה אז נגד מעמדה היום? כל ספרי הרוסים היו מלאים פרוות ומבטאים גרמנים ושמות לשונות שונות, ובכל זאת לא נסוגו אחור מורי הלשונות ההן מפחד חסרון המלים

ג) ובחר נבחר מן כל הספרים האלה את היותר ראוי וטוב, והוצאנו לאור על חשבון הכסף המוכן;

ד) ומכר נמכר במקח לא יקר, והוספנו להדפיס ולשוב ולהדפיס ולהשלים לאט לאט את בנין "בית הספר" על מכונו.

ה) וראו המחברים כי יש שכר לפעולתם, והוסיפו וחברו חברים טובים ומועילים בענף הספרות הקטנה; ובחירי ספרי עמנו בראותם כי יש יסוד, קרן קימת, לתכלית הוצאת ספרי מדע וחכמה לתלמידי "בית הספר" לבני ישראל, והקדישו את עטם ועתם לתכלית הנרצה הזאת, וכבוד חנוך ישראל ישגיאו ויפרח ויעשה פרי וישא טוב בעמלו גם הוא, החנוך, וגם עושי המשתדלים לטובתו.

מתוך הפרוטוקולים, שנדפסו בכתבים לתולדות חיבת ציון ויישוב א"י פרק ג' (תרצ"ב), עמ' 963-984. הרושם דוד יודילוביץ.

אוהבי עמם בכל לבם ומאדם, וימצאו התחבולה, והגיעו לבינת התרופה איך לעזור ללאָמם, ואך "מְלָקָתִים" אין לתפוס את התרופה ביד, לחבשה ולזרות אותה על הפצע. כן הדבר: עניה היא ספרות הילדים, ומעט הספרים אשר החלו לצאת לאור העולם עוד לא יספיקו לכל המחלקות ולכל ידיעותיהן.

וכה נמשכה הדממה הקלה רגעים מעטים, ויפסיקה האדון בילקינד, ויקח רשות מהנאספים להציע לפניהם הצעה נכבדה, אשר תכנה רוחו ורוח האדון יהודה גרוזובסקי על דבר הדפסת ספרי חנוך לבית הספר הישראלי לאמור:

א) אסוף נאסוף למשל כשלישים איש במספר, ונתן כל אחד חמשה נפלין, והיו בידינו כשלושת אלפים פרנק לקרן קימת;

ב) וְקִבֵּץ נִקְבֵּץ את כל כתבי היד אשר בידי הסופרים, חבורים ללמודי בית הספר, המוסמכים לאותו דבר, והקולעים בחבוריהם אל עצם המטרה הזאת שגם אנחנו פונים אליה;